

Koloniální minulost etnické skupiny Nungon a její dopad na prostorové chování lidí

MARTIN SOUKUP* – JAN D. BLÁHA**

The Colonial History of the Nungon Community and its Effect on the Spatial Behaviour of the Community Members

Abstract: Objective of the paper is a study of effects of selected historical events on spatial behaviour of members of Nungon community (Morobe Province, Papua New Guinea). Authors argue that two particular historical events – the religious conflict and the relocation of a village to the new place – are continuously affecting daily life of the community; authors further argue that is possible to see the effect of the events in geographical space. The arguments are based on results of the fieldwork carried out by authors in Papua New Guinea; they had focused on construction of genealogical ties in community and mapping of geographical space of the village. Aim of the paper is to present innovative methodology enabling study of expression of historical events and social relations in geographical space.

Keywords: history; geographical space; genealogy; ethnohistory; Papua New Guinea

DOI: 10.14712/23363525.2017.23

Úvod

Předmětem studie je rozbor vybraných dějinných událostí v údolí Uruwa a jejich vliv na současné prostorové chování místních lidí. Studie vychází z výsledků terénního výzkumu v údolí Uruwa, jež oba autoři společně uskutečnili v období dubna až června 2015.¹ Cílem výzkumu bylo prostřednictvím primárního mapování prostoru vesnice Yawan a zjištění genealogických vztahů mezi obyvateli této vesnice analyzovat a interpretovat, jak se do prostoru promítají sociální vztahy. Autoři si kladou otázku, jakým způsobem dvě specifické historické události, k nimž došlo v údolí řeky Uruwy, ovlivňují prostorové a sociální chování tamějších lidí.

Etnická skupina Nungon prošla složitou koloniální minulostí, jejíž specifický průběh dosud ovlivňuje život komunity. Na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století se obyvatelé vesnice Yawan museli nuceně přestěhovat na území, jež patří vlastníkům z vesnice Toweth. V narativních rozhovorech obyvatelé tvrdili, že pokyn k přestěhování vzešel od nejmenovaného okresního úředníka.² V archivních materiálech, jimž se ještě budeme věnovat podrobně v další části studie, se uvádí, že za přestěhováním vesnice Yawan a jejich

* Doc. PhDr. Martin Soukup, Ph.D., Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, třída Svobody 26, 779 00 Olomouc. E-mail: martin.soukup@upol.cz.

** PhDr. RNDr. Jan D. Bláha, Ph.D., Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem. E-mail: jd@jackdaniel.cz.

¹ Studie vznikla s podporou IGA_FF_2016_049 Sociální vědy 2016 (M. Soukup) a grantu Severočeských dolů (J. D. Bláha).

² Provincie Morobe byla v té době součástí Mandátního území Nová Guinea, které spravovala Austrálie. Existoval zde promyšlený a velice efektivní způsob správy [viz *Nelson 1982*].

obyvatel stojí rozhodnutí luteránských misionářů a misijních pomocníků. Ti tímto krokem chtěli usnadnit poskytování svých služeb, protože bez této změny museli cestovat náročným horským terénem, aby se dostali do jednotlivých vesnic. Druhou významnou událostí se stal postupný rozkol v komunitě následkem rozporů mezi luterány a adventisty, u jehož zrodu stojí údajně krajně nevhodné chování luteránského misionáře, jenž u Nungonů působil ve čtyřicátých letech. Přestěhování vesnice a náboženský spor se stávají předmětem vyprávění a diskuzí místních lidí a dosud ovlivňují jejich prostorové a sociální chování, jak se budeme snažit doložit.

Metodologická východiska výzkumu a charakteristika empirických dat

Během terénního výzkumu, který probíhal zejména ve vesnici Yawan, autoři kombinovali výzkumné metody a přístupy kulturní antropologie, geografie a kartografie [*Soukup – Bláha 2016*]. Provedli mapování prostoru vesnice Yawan, místní infrastruktury a všech staveb na jejím území. V rámci mapování byla zjišťována funkce jednotlivých staveb a každému obytnému domu byl přidělen jedinečný číselný identifikátor (jakési domovní číslo popisné). Při konstrukci genealogií byly uplatněny standardní postupy, jaké jsou v kulturní antropologii obvyklé [viz např. *Parkin 1997*].³ Kromě zaznamenání afinních a filiačních vztahů byly u každého jednotlivce zjišťovány další atributy. Z hlediska předmětu této studie jsou důležité atributy náboženská denominace a klanová příslušnost. Dále bylo k informaci o každém jednotlivci přiřazeno číslo domu, jež standardně obývá. To autorům následně umožnilo propojit genealogická data s prostorovými (geografickými).

V rámci primárního sběru prostorových (geografických) dat je obecně třeba zvolit především optimální metodu, případně kombinaci metod. Tuto volbu ovlivňují především povaha studie, charakter a rozsah mapovaného území, charakter a množství pořizovaných dat a v neposlední řadě i technologické možnosti [*Haining 1990; Luhmann 2006*]. Pro studované území nejsou k dispozici data vyššího prostorového rozlišení, území se navíc nachází v rovníkové oblasti, v relativně hustě zalesněném členitém terénu, s velmi omezenou možností dobíjení akumulátorů přístrojového vybavení (dostupný pouze zdroj solární energie). Povaha studie vyžaduje mapovat polohy s relativní odchylkou v řádu metrů.

Z výše uvedených důvodů byly v rámci terénního výzkumu využity výhradně pozemní metody sběru dat pomocí přístroje GPS a laserového dálkoměru. S pomocí asistentů z řad místních obyvatel byly zaměřovány jednak rohy staveb, křižovatky cest a další orientační objekty, jednak pěšiny, terénní hrany, ploty apod. (celkem více než 500 samostatných bodů a 90 tras). Na základě ručně pořízených map (podrobných skic prostorové situace) a v terénu pořízených fotografií pak byly po návratu do Česka GPS body (souřadnicový systém WGS-84) identifikovány v rámci programu ArcGIS for Desktop. V dalším kroku byla data uložena do prostorové databáze a doplněna atributy udávajícími kromě typu stavby také počty jednotlivých osob v obytných domech včetně jejich charakteristik (mj. pohlaví, denominace, příslušnost ke klanu).

³ Výzkum jsme koncipovali bez ohledu na kritiku, kterou od konce šedesátých let 20. století začal studiu příbuzenství adresovat David Schneider [1968, 1984]. Z hlediska koncepce a záměru výzkumu nepokládáme jím formulovanou kritiku za relevantní, ač se s ní jinak ztotožňujeme. Pro nás bylo rozhodující, jak sami vesničané s naší pomocí konstruují afiliační a filiační vztahy. Pro samotné vesničany není pro definici filiačních vztahů rozhodující sdílení biogenetické substance.

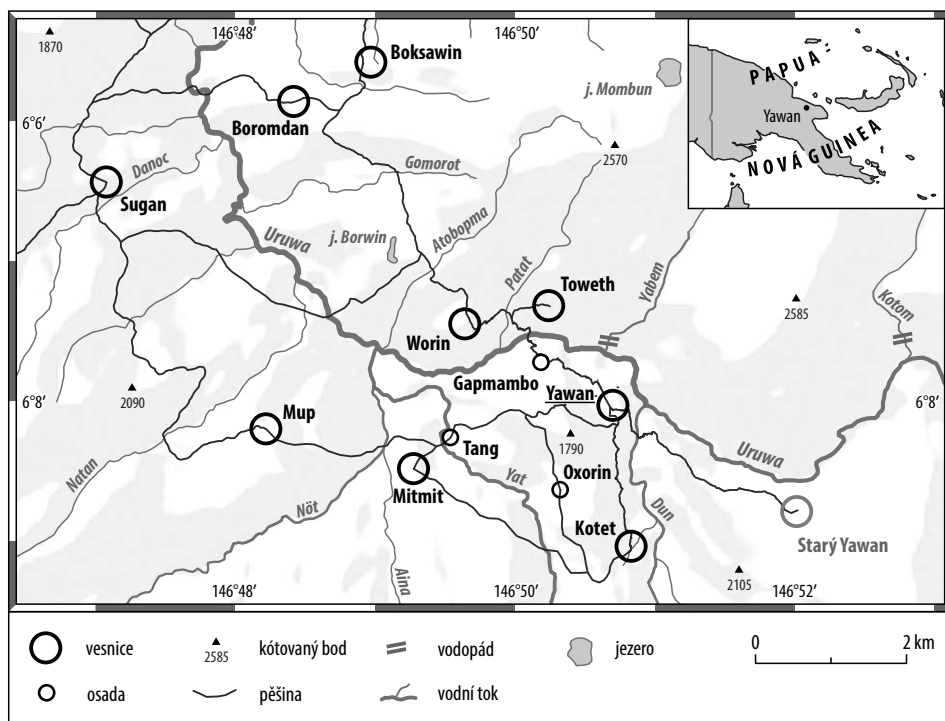
Jiným zdrojem dat jsou archivní materiály, konkrétně dvě vesnické knihy obecně označované jako Village Register a založené v roce 1940, respektive v roce 1952 (obr. 1). Dalším významným zdrojem dat jsou patrolní zprávy, jež obsahují důležité informace o místních událostech, jak je zaznamenali a popsali okresní úředníci, a dále informace o vývoji populace. Během každé patroy docházelo ke sčítání obyvatel vesnic a záznamu počtu úmrtí a živě narozených dětí. Promyšlený způsob provádění patrol v koloniálním období umožňoval akumulovat ohromné množství informací o jednotlivých komunitách, srovnání dat z jednotlivých patrol také dovoľovalo sledovat vývojové proměny komunit. Z každé patroy se ve třech kopiích pořizovala zpráva, sloužily nejen aktuální správní potřebě, ale rovněž všem budoucím okresním úředníkům, kteří byli do dané oblasti vysláni. Dále v každé vesnici pro veřejnou správu teritoria pracoval muž označovaný buď tutul, nebo luluai, jenž asistoval okresním úředníkům při provádění kontrolní činnosti ve vesnici. Patroly se kromě okresního úředníka účastnili také nosiči a příslušníci ozbrojeného policejního sboru. Jak trefně poznamenal Kituai, paradoxně se Papuánci sami podíleli na vlastní kolonizaci prostřednictvím policistů, luluaiů a tutulů. Bez jejich pomoci by Australané, Britové a Němci nedokázali ostrov úspěšně kolonizovat [Kituai 1998].

NOTE—No alterations or additions are to be made to the list of names except by District Service officials. Officers of other departments having occasion to do so, are requested to enter their notes on one of the blank pages provided for that purpose at the end of the book.		4. 3. 1940.	
Village or Group.	Worin.		
Names of Hamlets.	(DOPET; NAKOM;)		
<small>(when groups related by marriage form themselves into small hamlets, they are to be listed together.)</small>			
Native District.	IRIWA	Map Ref.	HUON PEN
District.	MOROBE.		
Luluai.	URON	Where Residing.	DOPET.
Tutul.	DINGSON.	"	NAKOM.
"	"	"	"
"	"	"	"
Medical Tutul.	SIHI.	"	DOPET.
Officer Compiling.	Edwin C. Styanos		
Date.	4/3/1940		
NOTE—This book is to be entered with the names of all the inhabitants of the village, and when possible, with the names of those who are absent under indenture. Upon each visit of an inspecting officer of the Department of District Services, the list shall be checked and all births, deaths, migrations, etc., noted. On the blank pages at the end of the book, all officers may enter their notes and any instructions given; District Services' officials must do so.			
<p>Lined and censused village; compiled new Book. Natives lined with no trouble. The amalgamation of MUP & MIRI with this village should be beneficial to all concerned.</p> <p>Natus DINGSON has been selected by the NAKOM people as the successor of their deceased Luluai, and he will be recommended for the appointment.</p> <p>Goets rather prevalent amongst these groups. General health fair.</p> <p>Road to BoksaWIN (1/2 hr) the best stretch encountered to date, in this area. Resthouse also very good. Village housing to be improved.</p> <p>Edwin C. Styanos P.O.</p> <p>25.9.40</p> <p>Village lined and census revised. Full attendance of natives and check made without difficulty.</p> <p>Natives healthy but Birth rate low. DINGSONS will be recommended as tutul by this patrol, with having commission over all Mywa villages.</p> <p>Williams A/R</p>			

Obr. 1: Přední stránka vesnické knihy z Worinu z roku 1940 a ukázka zápisu

Charakteristika etnické skupiny Nungon

Etnická skupina Nungon obývá oblasti vysokého pohoří Saruwaged v provincii Morobe samostatného státu Papua-Nová Guinea. Komunita Nungonů, která se stala předmětem terénního výzkumu, žije ve vesnicích Toweth, Koteth a Yawan, které se nacházejí v pěší vzdálenosti od sebe a jsou takto vzájemně dostupné. Pro zkušeného jedince, který dobře zvládá místní terén, se Koteth nachází zhruba dvacet minut chůze od Yawanu a Toweth zhruba hodinu chůze od Yawanu (mapa 1). O jejich způsob života, kulturu a společnost zatím projevilo zájem jen málo badatelů, jediný antropologicky relevantní popis kultury Nungon vznikl na základě misijní aktivity luteránů v osmdesátých letech 20. století. Tehdy tam působil misionář Urs Wegmann,⁴ konkrétně ve vesnici Boksawin. Na jeho život a skvělou znalost místního jazyka dosud obyvatelé vesnice vzpomínají. Činnost Wegmanna v Boksavinu a jeho zájem o místní kulturu našly výraz v práci *Yau Anthropology Background Study* [Wegmann 1990]. Ze současných autorů o této části údolí Uruwa z antropologického hlediska referovali pouze Julie Hubeňáková a Martin Soukup v práci *Nungon People of Uruwa: Drawings from Papua New Guinea* [Hubeňáková – Soukup 2012].

Mapa 1: Yawan a vesnice v jeho okolí (2015)

Zdroj: Podklad stínování: ESRI 2014; mapa: Jan D. Bláha; použitý software: ArcGIS for Desktop 10.4 a Adobe Illustrator CS6

⁴ Bohužel nedispонуeme bližšími informacemi o tomto misionáři.

V nedávné době také probíhal ve vesnici Toweth lingvistický výzkum, který prováděla Hannah Sarvasy [2014].

Nungonové se stejně jako jiné novoguinejské společnosti orientují na pěstitelství, hlavní složku potravy představují hlízy (taro, maniok, sladké brambory a jamy), součást jídelníčku tvoří také různé druhy zeleniny (například okurky a cibule) a ovoce (banány, pomeranče). Živočišné proteiny získávají obyvatelé chovem hospodářských zvířat, především drůbeže a vepřů, což se pochopitelně netýká adventistů. Nověji se zde objevují pokusy o chov hovězího dobytka a ovcí. Živočišné proteiny doplňují rovněž lovem, přičemž místa lovu a druhy, jež je povoleno lovit, regulují od roku 2009 podmínky provozu YUS.⁵ Dovoz průmyslově zpracovaných potravin je zatím spíše skromný, závisí na provozních podmínkách přistávací dráhy, na niž mohou dosednout malá sportovní letadla, která jsou jediným dopravním spojením s městy.

V Yawanu se hovoří jazykem Nungon, který je blízký austronéskému jazyku Yau, jazyk se v různých nungonských vesnicích drobně liší, ale nebrání to vzájemnému porozumění.⁶ Sociální uspořádání stojí na členění do klanů, v Yawanu se jedná celkem o pět klanů, dominantní jsou klany Umbong a Wivin (viz níže tabulka 3). Odvozování původu je patrilineární, zvyklost usazení manželských partnerů se řídí patrilokálními principy, tedy manželští partneři se usazují v blízkosti příbuzných manžela, což je pro tuto studii poměrně důležitým faktorem. Nicméně zde dochází ke změnám vlivem adventismu, což se týká zejména ústupu od praxe kompenzovat nevěstu. Tento zvyk *oretno* se v komunitě důsledně dodržoval až do rozšíření adventismu, jenž zvyk zapovídá [viz Soukup 2015]. Zde je v mírné podobě vidět, jak přítomnost dvou denominací v komunitě přináší problémy v každodenním životě. Pokud luterán pojme za manželku dívku z adventistické rodiny, nepřijímá za ni rodina kompenzaci, ale současně se nemůže manželka odstěhovat za svým manželem (patrilokální rezidenční pravidlo) právě proto, že nebyla provedena kompenzace za nevěstu. Lze důvodně očekávat, že tato kulturní změna vyvolá proměnu sídelního vzorce. Příbuzenský systém u Nungonů v řadě charakteristik odpovídá irokézskému, nicméně některá jeho specifika, jako kupříkladu závislost volby správného pojmu pro bratrance a sestřenici na pohlaví mluvčího [podrobnosti viz Soukup 2014], jsou podobné některým polynéským příbuzenským systémům.

Nungonové a jejich minulost

Nedávnou minulost etnické skupiny Nungon jsme se pokusili rekonstruovat pomocí archivních materiálů a etnografických interview, nezřídka si tvrzení vesničanů a archivních materiálů protiřečí, některá tvrzení domorodců nelze archivními dokumenty ověřit ani vyvrátit, což pochopitelně neznamená, že nejsou pravdivá. Pro přehlednost jsme vybrali klíčové události, o kterých bude v následujícím textu řeč, a chronologicky je seřadili do tabulky (viz tabulka 1). Pohoří Saruwaged jako zřejmě vůbec první Evropan navštívil misíonář Pilhofer, jenž se vydal do údolí Markham z Finschhafenu, musel tedy překonat pohoří poloostrova Huon [Radford 1987]. Zda ovšem přišel do kontaktu s příslušníky etnické skupiny Nungon, nelze z popisu přesvědčivě doložit [Pilhofer 1913]. Zřejmě vůbec první

⁵ Tato část Uruwy se stala součástí YUS Conservation Area.

⁶ Mluvčí nungonského jazyka obývají dohromady devět vesnic či osad.

z Evropanů navštívil tuto oblast pohoří Saruwaged luteránský misionář Karl Saueracker (1883–1931), na konci dvacátých let procestoval značnou část poloostrova Huon a navštívil tamější vesnice, v roce 1928 založil misijní stanici v Ulapu, která mu umožnila cestovat do této části poloostrova Huon. Podle přímých svědectví obyvatel vesnice Worin zde měl Saueracker nejen pobývat, ale přímo zde založit kostel. Tuto informaci bohužel nelze ověřit.⁷ Podle zpráv z patrol zde začali luteráni působit až na začátku třicátých let 20. století, zhruba čtyři roky před příchodem prvního představitele koloniální vlády, jímž byl Leigh Grant Vial (1909–1943), v roce 1934 [*Leyden 1944: 1–2; White 1952: 4*].

Leigh Vial se přihlásil do výběrového řízení na okresního úředníka – kadeta v mandátním území Nová Guinea v roce 1933. Úspěšně prošel přijímacím řízením a zařadili jej do distriktu Morobe, jenž se stal jeho prvním působišťem. S výjimkou krátké výpravy do Západní Vysočiny, kde se zapojil do pátrání po německém zlatokopovi Ludwigu Schmidtovi,⁸ působil výhradně v distriktu Morobe. Vial pracoval na základně v Buki poblíž Finschhafenu. Odtud se vydával patrolovat vnitrozemské horské oblasti, jejichž součástí je právě i pohoří Saruwaged. Ačkoliv se Leigh Vial nestal prvním Evropanem, s nímž se obyvatelé této části hornatého vnitrozemí poloostrova Huon setkali, právě Vial zprostředkoval první významnější informace o obyvatelstvu pohoří Saruwaged, jež získal během vůbec první patroly do této oblasti. Uskutečnil ji v roce 1934 a provedl během ní první census. Do téhož pohoří se vrátil o dva roky později, kdy v průběhu patroly roku 1936 předběžně vybral vhodné domorodé kandidáty na pozice *luluai* a *tultul*.⁹ Ještě před vypuknutím druhé světové války uskutečnil patrolu do téže oblasti také Gregory Wade Benham (1914–1942), když v roce 1938 navštívil pohoří Saruwaged a provedl distribuci speciálních klobouků, které sloužily jako odznak *tultulů*. O průběhu těchto patrol bohužel nejsou k dispozici bližší informace, neboť se nikde zatím nepodařilo lokalizovat zprávy z těchto patrol [*Nelson 1982; Soukup 2016*].

Nejstarší dostupná zpráva z patroly pochází z roku 1945, jejím autorem byl kapitán Rylands. Patrolu uskutečnil mezi 19. únorem a 20. dubnem, přičemž v oblasti, na niž se zaměřuje tato studie, pobýval od 26. března do 3. dubna, kdy se vypravil z Worinu do vesnice Sugan. Zaznamenal nedostatek lidí ovládajících pidgin angličtinu (tok pisin), někteří místní obyvatelé ovládali jazyk *kote*.¹⁰ V každé z hlavních vesnic, za něž označil Kumdaorong, Boksawin a Worin, se nacházely školy a církevní stavby, jež zůstaly nepoškozené během válečných střetů s japonskými silami. Poznamenal si informaci, že autoritu předáků vesnice, jež do funkcí jmenovali předcházející koloniální úředníci, podlamovala činnost misionářů a jejich pomocníků, kteří cíleně oslabovali jejich pozici [*Rylands 1945*]. Rylands zaznamenal pozoruhodné podrobnosti o zvycích v této části Uruwy, uvádí detaily o držbě

⁷ Vzhledem k dataci se pochopitelně jedná o tradovanou informaci o činnosti tohoto luterána.

⁸ Dopustil se zavraždění několika domorodců. Soud jej shledal vinným a udělil mu trest smrti oběšením. Stal se jediným Evropanem, jehož takový osud v Mandátním území Papua potkal [*Souter 1967: 187*].

⁹ Slovy z tolažštiny se označovali předáci vesnice, které do funkce jmenoval okresní úředník. Slovem *luluai* se označovali místní lídři, kteří asistovali okresním úředníkům při správě vesnice. Slovem *tultul* se označovali místní lidé, kteří byli v užším kontaktu s Evropany a rovněž asistovali okresním úředníkům. Nepřímý systém správy vesnic pomocí předáků zavedl správce Německé Nové Guineje Albert Hahl (1868–1945) [*Hahl 1980: 17–18*].

¹⁰ Jazyk *kote* užívali luteránští misionáři při šíření křesťanství mezi domorodce. Jednalo se o promyšlenou strategii šíření evangelia. Jazyky Nové Guineje se člení na austronéské a neaustronéské. Misionáři pro šíření víry volili buď jazyk *yabim* (austronéský), nebo *kate* (neaustronéský) podle toho, do které jazykové skupiny patřil jazyk komunity, u níž působili [*Radford 1987*].

Tab.1: Vybrané události z minulosti etnické skupiny Nungon

Rok	Událost	Poznámka
1911	Pilhofer přešel přes pohoří Saruwaged	Nejisté
1928/29	Návštěva údolí Uruwa Sauerackerem	Ověřené
1930	Začátek působení luteránů v údolí Uruwa	Ověřené
1934	První patrola, vedená Vialem	Ověřené
1936	Druhá patrola Viala do údolí Uruwa	Ověřené
1938	Třetí patrola do údolí Uruwa, vedená Benhamem	Ověřené
1945	Založení luteránského kostela v Towethu	Nepravděpodobné
1949	Přestěhování vesnice Yawan na nové místo	Pravděpodobné
1951	Odchod luteránů z údolí Uruwa	Nepravděpodobné
1974	Cameron tvrdí, že v údolí Uruwy působí výhradně luteráni	Pravděpodobné
1976	Příchod adventistů do údolí Uruwa	Ověřené
1979	Návrat luteránů do údolí Uruwa	Nepravděpodobné
2009	Usmíření luteránů a adventistů	Ověřené
2012	Vypálení luteránského kostela v Kotethu	Ověřené

pozemků, kompenzaci za nevěstu, které odpovídají tomu, co zveřejnil o půl století později Wegmann [1990]. Zajímavostí je, že uvedená zpráva na žádném místě nezmiňuje vesnici Toweth a o této vesnici se nezmiňuje dokonce vůbec žádná zpráva z patroly až do získání samostatnosti Papuy-Nové Guineje.¹¹ Žádná ze zpráv dále neuvádí přítomnost adventistů v této části Uruwy.

Nejstarší známá publikovaná informace o této lokalitě byla autory nalezena v díle *Fear Drive My Feet* (Strach hnal mé nohy, 1959) od Petera Allena Ryana (1923–2015), jenž v něm vylíčil své osudy během druhé světové války, kdy jej rozkazy nadřízených přivedly do pohoří Saruwaged, v němž se pokoušel uniknout nepřátelským japonským silám. Při pochodu saruwagedským pohořím pobyl jeden den ve vesnici Worin, jež tehdy představovala administrativní centrum pro sousední vesnice, tedy Mítmit, Koteth a Yawan. Ryan se během krátkého pobytu setkal s tultulem, který pracoval již pro Viala. Ryan neuvádí jméno tultula, ale z informací z knihy vesnice (angl. *Village register*) vyplývá, že se jednalo o Dunggiyonga (1923–1999),¹² jenž byl do služby doporučen 25. září 1940. Ryan v knize uvádí, že tultula luteránští misionáři nutili, aby se vzdal udržování knihy vesnice a přestal nosit tultulský klobouk, který byl odznakem této hodnosti [Ryan 2015: 272].¹³ Ryan si velmi pochvaloval pomoc, které se mu od tultula dostalo. Tultul doprovodil jejich skupinu na

¹¹ Ani Wegmann neuvádí Toweth ve výčtu vesnic v údolí řeky Uruwa [Wegmann 1990: 6].

¹² Z vesnické knihy nebylo možné získat údaj o roku jeho úmrtí. Poslední patrolní zpráva o této části údolí Uruwa, kterou zpracoval asistent okresního úředníka Cameron [1972: 17], jej uvádí mezi tultuly a hodnotí jej jako excelentního. Při výzkumu v roce 2016 se podařilo kontaktovat jeho syna, jenž tvrdí, že jeho otec zemřel v roce 1999, tento údaj však pokládáme za nespolehlivý.

¹³ Obě knihy zůstaly ve vesnici Worin, uchovávají je Dunggiyongovi potomci, kteří nám laskavě umožnili knihy naskenovat.

cestě z Worinu do vesnice Sugan a dále, aby se mohli bezpečně dostat do údolí Markham a následně do Port Moresby.

Luteránští misionáři zjevně v této oblasti nejenže bojkotovali koloniální správu, ale postupovali velmi drsně i vůči místním obyvatelům, jak naznačují komentáře a zprávy zapsané okresními úředníky a jejich asistenty ve dvou worinských vesnických knihách [*Village Register 1940, 1952*]. K tomuto bodu se ještě vrátíme. V následující části zaměříme pozornost na stručný výklad původu Nungonů a především popis dvou vybraných historických událostí, které dosud ve velké míře ovlivňují život komunity – náboženský konflikt a přestěhování vesnice Yawan. Popis vznikl na základě etnografických rozhovorů vedených v letech 2009, 2011, 2015 a 2016 a je doplněn o fakta, jak je podávají v interview koloniální úředníci v dostupných zprávách.

Náboženský konflikt

Předně je nezbytné říci, že konflikt mezi různými denominacemi není na Papui-Nové Guineji vůbec běžný, již proto je tento případ zajímavý. V současné době se obyvatelé tří zkoumaných vesnic hlásí ke křesťanství, konkrétně k luteránství a adventismu. V každé z vesnic stojí adventistický kostel, v Kotethu stával luteránský kostel, jenž však vzal za své v průběhu nedávných nepokojů.¹⁴ V rozhovorech informátoři uváděli, že více luteránů je pouze právě v Towethu, jen několik málo jich žije v Yawanu, v Towethu uváděli maximálně čtyři luterány. Data získaná pro Yawan jsou ovšem v rozporu s tímto tvrzením, neboť zhruba polovina obyvatel Yawanu se hlásí k luteránství a není bez zajímavosti, že při zjišťování denominace informátoři hlásící se k adventismu hovořili o lidech luteránské denominace jako o lidech bez vyznání. Na základě účasti na luteránských i adventistických bohoslužbách lze odhadnout, že se více lidí hlásí k adventismu, ale luteránství rozhodně nemá zanedbatelnou roli.

Náboženský konflikt se zřejmě zrodil až na konci sedmdesátých let, jak plyne z etnografických rozhovorů. Dostupné archivní materiály dokumentují oblast do roku 1974 (tabulka 2). Poslední zpráva z patroly se záznamem o náboženské situaci uvádí, že v oblasti kontinuálně od třicátých let operují pouze luteráni, kteří vedou školy a výhradně poskytují církevní služby [*Cameron 1972: 13*]. Podle vyprávění místních obyvatel¹⁵ se do jejich lokality rozšířilo luteránství prostřednictvím misionářů z ústředí v Kabwum. Ve vesnici Toweth došlo podle jejich slov k založení kostela v roce 1945. V rozporu s informacemi v archivních materiálech místní obyvatelé v rozhovorech uváděli, že luteránský misionář spolu se svými pomocníky musel po konfliktech s místními obyvateli opustit oblast Uruwy. V rozhovorech místní opakovaně tvrdili, že se tak stalo v roce 1951. Druhá vesnická kniha [*Village Register 1952*] skutečně obsahuje informaci, že misijní učitelé místní obyvatele bitím nutili k práci na misijních zahradách. Několik podrobností uvedl ve zprávě z patroly tentýž asistent okresního úředníka, jenž se podepsal pod záznam ve vesnické knize. Terrence William White (1926–2000) ve své zprávě píše, že vynucovaná práce na zahradách byla trestem za porušení misijních nařízení [*White 1952: 10*]. Dále se neurčitým

¹⁴ Základy luteránského kostela místní lidé při slavnostní mši pod širým nebem položili v létě roku 2009, v letech 2011–2012 byl kostel v provozu. Následně jej však místní lidé vypálili, v polovině minulého roku nebyl kostel v provozu.

¹⁵ Informace získal jeden z autorů při rozhovorech se skupinou místních obyvatel v roce 2009.

způsobem zmiňuje o odchodu luteránů z oblasti, nicméně z kontextu lze usoudit, že se jednalo o uzavření misijní stanice ve Wasu následkem válečných operací na Nové Guineji. Předcházející zpráva z patroly, kterou vedl F. C. Julian, uvádí plnou aktivitu luteránů v nungonských vesnicích [Julian 1949: 4]. Domníváme se, že vesničané uvedená tvrzení o odchodu misionářů vyvodili z četby vesnických knih.

Podle vyprávění místních obyvatel do nungonských vesnic přišli představitelé adventistů sedmého dne v roce 1976. To potvrzuje i Wegmannův [1990] text, v němž se uvádí, že příchod adventistů se setkal s odporem vesničanů a situace hrozila přerůst v ozbrojený střet. V etnografických rozhovorech místní uváděli, že do oblasti přišel z ústředí v okrsku Kabwum misionář jménem Kome Topera, který pocházel z provincie Západní Vysočina.¹⁶ Místní lidé dále shodně tvrdili, že lidé konvertovali k adventismu, protože žili celé čtvrtstoletí bez církevních služeb, což je v přímém rozporu s výše citovanými zprávami z patrol. Podle tvrzení usedlíků se k Nungonům v roce 1979 vrátili luteráni a zjistili, že místní lidé konvertovali k adventismu. Odehrála se prý tehdy velká disputace mezi představiteli obou denominací, jež rozdělila komunitu. Bez přístupu do archivů obou denominací nelze ověřit dataci událostí, jak ji uváděli místní lidé, přesto archivní materiály z období australské správy území potvrzují, že si místní obyvatelé na konci čtyřicátých let stěžovali na chování luteránského misionáře, jak bylo poznamenáno výše. O nepřijatelném chování luteránských misionářů a jejich pomocníků se podrobně zmiňují také zprávy z patrol. V každém případě se zde zrodil konflikt mezi oběma denominacemi, který rozdělil komunitu, v níž se zhoršilo sociální klima. Zažehnat rozkol v komunitě se představitelé luteránů a adventistů víceméně úspěšně pokusili v roce 2009 – obrázek 2 [viz Soukup 2010].

Druhá významná událost, jež se v rozhovorech s místními dostávala do popředí, nastala rovněž ke konci čtyřicátých let. Tehdy došlo k vynucenému přestěhování vesnice Yawan na území blíže vesnici Worin. Z uskutečněných rozhovorů s místními obyvateli vyplývá shoda v tvrzení, že za příkazem k přestěhování vesnic stáli okresní úředníci, kteří si chtěli usnadnit kontrolu oblasti. Uskutečnit patrolu totiž znamenalo zdolat náročný terén mezi relativně vzdálenými vesnicemi. Konkrétně šlo o to, při cestě z Worinu sestoupit k řece Uruwé a vystoupat do starého Yawanu, odkud vedla cesta sestoupením k řece Dun a následným vystoupaním k vesnici Koteth. Vesnice nebyly v jedné linii a jejich patrolování znamenalo o jeden sestup k řece zaříznuté do hlubokého údolí navíc. Přestěhování vesnice Yawan by tedy skutečně zjednodušilo provádění patrol. Zpráva z patroly [White 1952: 16] i *Village Register* [1952] ovšem obsahují záznamy o vynuceném přestěhování vesnice a sestěhování několika dalších osad (vesnice Mup a Mitmit se staly součástí Worinu), jež inicioval misionář se svými pomocníky. Cílem této aktivity měla být určitá forma centralizace šíření evangelia.

Nejstarší záznam v dostupné vesnické knize [Village Register 1940] pochází od okresního úředníka Edwina Ernesta Styanta, jenž v záznamu ze 4. března 1940 uvádí, že ve vesnici Worin uskutečnil census a založil novou vesnickou knihu. Konstatuje, že sloučení vesnic Mup a Mimi (dnes Mitmit) s Worinem bude prospěšné pro všechny zúčastněné strany. Do Kotethu a Yawanu se tento okresní úředník nedostal. Další záznam pochází až z 25. září téhož roku, v němž, tehdy ještě asistent okresního úředníka, Harry Leslie

¹⁶ Tuto informaci se nám zatím nepodařilo ověřit. Ze zkušenosti nicméně víme, že si místní lidé velmi dobře pamatují jména a původ lidí, kteří k nim přicestovali z vnějších oblastí.

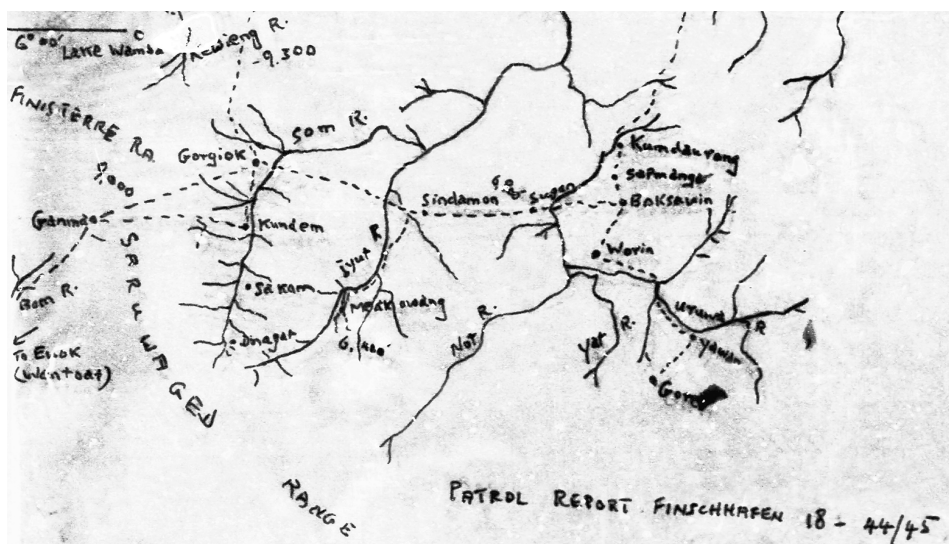

Obr. 2: Obřad usmíření adventistů a luteránů, vesnice Yawan (2009)

Foto: Martin Soukup

Williams (1916–2001) poprvé zmiňuje jméno Dunggiyong, který se v uvedeném období stal tultulem. Následující bezmála čtyři roky (1940–1944) zůstávají ve vesnické knize bez záznamu. Teprve Adrian Joseph Leyden v záznamu ze 4. dubna 1944 stručně shrnul stav vesnice a vývoj událostí, přičemž se pochvalně zmínil o pomoci Dunggiyonga, jenž jej doprovodil při patrole v oblasti Uruwy. Z hlediska této studie považují autoři za zásadní záznam od Martina Rylandse z 2. března 1945, v němž informuje o spojení osad Nakom, Dopet, Bogulum, Mitmit a Mup s Worinem, čímž je podle záznamu v oblasti příliš mnoho tultulů a luluaiů a nemají v úmyslu se opět stěhovat pryč. Stěhování vesnic blíže k sobě bylo zjevně běžným krokem, jenž měl zvýšit efektivitu správy a kontroly kolonizovaných. Žádný dobový záznam však neinformuje o přestěhování vesnice Yawan. Skutečnost změny polohy vesnice dosvědčují pouze doprovodné mapy. Na Rylandsově mapě z roku 1945 se Yawan nachází ještě na svém původním místě (obr. 3). Kdy k přestěhování Yawanu došlo, zcela přesně určit nelze. Patrolní zprávy z tohoto období totiž neobsahují žádnou informaci, jež by vedla k objasnění příčin stěhování vesnice a toho, kdo a kdy za rozhodnutím stál.

Vesničané vedou dlouhodobě diskuze o vlastnictví půdy, na níž dnešní Yawan stojí a kam byl v minulosti přestěhován. Lidé z Towethu jsou přesvědčeni, že byl Yawan přestěhován na jejich pozemky. Lidé z Yawanu naopak tvrdí, že novou vesnici postavili na hranici pozemku, který jim náleží. Cílem této studie není řešit tyto rozpory a položit rankeovskou otázku, jak to vlastně bylo? Na základě propojení prostorových a genealogických dat autoři provedli vizualizaci v podobě map s cílem lépe demonstrovat, jak se tyto historické události promítají do prostoru a prostorového chování lidí.

Obr. 3: výřez schematické mapy zachycující mj. údolí řeky Uruwu

Zdroj: [Rylands 1945]

Tab. 2: Citované patroly do údolí Uruwu

Okresní úředník	Období	Zpráva
L. Vial	1934	Neznámá
L. Vial	1936	Neznámá
G. W. Benham	listopad 1938	Neznámá
E. E. Styants	březen 1940	Neznámá
H. L. Williams	září 1940	Neznámá
A. J. Leyden	srpen–září 1944	Patrolní zpráva č. 7/1944
M. W. S. Rylands	únor 1945	Patrolní zpráva č. 23/1945
C. Bryant	červenec 1948	Lékařská patrola, zpráva neznámá
F. C. Julian	srpen 1949	Patrolní zpráva č. 1/1949
T. W. White	září 1952	Patrolní zpráva č. 2/1952
I. D. Cameron	únor 1972	Patrolní zpráva č. 1/1972

Výsledky a jejich interpretace

Při terénním výzkumu autoři postupovali podle výše uvedené metodiky. V rámci konstrukce genealogických vztahů zjistili filiační a afilační vztahy v souhrnu u 254 žijících obyvatel vesnice.¹⁷ Podstatná část porízených dat se týká vesničanů, kteří aktuálně žijí

¹⁷ Počet obyvatel vesnice Yawan se ve srovnání s prvním známým cenzem z roku 1944 více než ztrojnásobil. Cenzus provedený Rylandsem [1945] uvádí celkem 65 obyvatel, z toho 17 mužů, 16 žen, 17 chlapců a 15 dívek.

v Yawanu, nicméně ve vzorku je dále 28 jedinců, kteří momentálně z pracovních či studijních důvodů bydlí mimo údolí Uruwa. Během sběru prostorových dat bylo zaznamenáno více než 500 GPS bodů a 90 tras, díky nimž bylo možné sestavit databázi prostorových dat pokrývající vesnici Yawan a okolí. Z této databáze byla následně vytvořena série podrobných map vesnice, zachycujících různé charakteristiky domorodých obyvatel, což autorům umožnilo nejen sledovat vzájemné korelace charakteristik, nýbrž i prostorové souvislosti.

Ze souboru dat je evidentní, že se zhruba polovina obyvatel Yawanu hlásí k adventismu a druhá polovina k luteránství, a z dat dále vyplývá, že denominace se až na jednu výjimku neřídí příslušností ke klanu. Pouze všichni příslušníci klanu Timo Horon se hlásí k luteránství. Z 62 domácností,¹⁸ které existují na území Yawanu a žijí v nich vždy alespoň dva lidé, se ve 24 případech lidé hlásí buď pouze k luteránům, nebo jen k adventistům, na úrovni domácností jsou z hlediska vyznání výrazně více homogenní adventisté. Nejsilnějšími klany v Yawanu jsou klany Umbong a Wivin, první z nich je více luteránský, klan Wivin naopak více adventistický (viz tabulka 3).

Z genealogických dat dále vyplývá, že jen v nízkém počtu případů dochází k uzavření sňatků se ženami z jiných vesnic. Patrilokální postmaritální rezidenční pravidla přivedla

Tab. 3: Náboženská denominace obyvatel podle klanů

Klan	Náboženská denominace			Celkem
	luteráni	adventisté	nezjištěno	
<i>Umbong</i>	59	36		95
<i>Wivin</i>	24	65	3	92
<i>Ai</i>	9	10		19
<i>Timo Horon</i>	17			17
<i>Kataman</i>	5	3		8 ¹⁹
<i>Wonen</i>	1	1	2	4
<i>Yukyuk</i>		3		3 ²⁰
DLLG	7		1	8
jiný/nezjištěno	5	3		8
Celkem	127	121	6	254

Poznámka: Kurzívou jsou označena jména klanů náležících k vesnici Yawan. Pod zkratkou DLLG jsou uvedeni všichni, kdo se do vesnice přivdali či přiznili z jiného okrsku (Local-Level Government).

Poslední census uskutečněný před získáním nezávislosti uvádí více než dvojnásobný počet obyvatel, celkem 117 [Cameron 1972]. V roce 2015 byl počet obyvatel Yawanu ve srovnání s cenzem z počátku sedmdesátých let dvojnásobný.

¹⁸ Domácnost chápeme jako jedince žijící společně v jednom obytném domě. V případě Nungonů se jedná zpravidla o lidi z jedné nukleární či rozšířené rodiny.

¹⁹ Zahnuje dvě ženy, které se do Yawanu přivdaly z Kotethu. Jeden muž se do Yawanu přiznili (neuplatnění patrilokálního rezidenčního pravidla; zbylých pět lidí jsou mladí svobodní lidé).

²⁰ Zahnuje dvě přivdané ženy a jednoho přiznčeného muže (viz předchozí poznámka).

do Yawanu celkem osm žen, do Yawanu se ještě přestěhovali tři muži. V osmi případech pocházejí přistěhovalí z vesnice Koteth (klan Kataman), tři zbývající z Towethu (klan Yukyuk). Ačkoliv autoři nedisponují kompletními daty o genealogických vztazích ve vesnici Toweth, dílčí data pořízená během výzkumu ukazují na výrazně častější přivdání žen do Towethu, než je tomu v případě Yawanu. Logicky nejčastěji dochází k uzavírání sňatků mezi početně nejsilnějšími klany ve vesnici, tedy klany Umbonga a Wivinu. Získaná data tedy naznačují, že se vesnice genealogicky zapouzdřila.

Zajímavý pohled na výše dílčím způsobem prezentovaná etnografická data nabízí jejich prostorová distribuce (viz mapa 2 a mapa 3). Jak se ukazuje, má členění sociální struktury na klany rovněž své prostorové ukotvení. Na mapách je relativně dobře patrná tendence příslušníků klanu usazovat se v domech stojících v blízkosti, tj. sociální blízkost koreluje s geografickou blízkostí. Příslušníci klanu Wivinu žijí převážně v jihozápadní části vesnice, tedy v té části, kde se nachází adventistický kostel (Church Area). Zde je patrná tendence klanu Wivinu, jehož většina příslušníků se hlásí k adventismu, budovat obytné domy právě v geografické blízkosti adventistického kostela. Jak vyplývá z předchozí studie autorů, v rámci níž byly analyzovány mentální mapy místních školáků [Bláha – Soukup – Balcerová 2011], je přítomnost sakrálních staveb v jednotlivých vesnicích obyvateli vnímána jako zcela zásadní. To bezesporu souvisí s dominantním postavením víry v životě tradičních kultur, proto se tento faktor promítá i do ostatních oblastí běžného života včetně majetkových vztahů [Inglehart 2007; Pettersson 2007].

Příslušníci Umbonga, druhého dominantního klanu, žijí převážně v jihovýchodním sektoru (části Numonbo a Numonbo Urong) a v severní části Yawanu zvané Timinbong. V tomto klanu převažují lidé hlásící se k luteránství. Jsou to právě vůdci klanu Umbonga, kteří vznášejí nároky na vlastnictví pozemků, na nichž současný Yawan stojí, a argumentují, že si nové domy postavili na samotné hranici vlastních pozemků. Které ze stran pozemky skutečně patří, nelze v současnosti vůbec určit, je nicméně nezpochybnitelné, že obyvatelé Yawanu zacházejí s pozemky odlišným způsobem než lidé v sousedních vesnicích – objevuje se u nich odlišné využití ploch (land use). Zahrady lidí z Yawanu se totiž nacházejí mimo území vesnice a jejího bezprostředního okolí, a to na území, kde v minulosti stál Yawan (viz mapa 1).

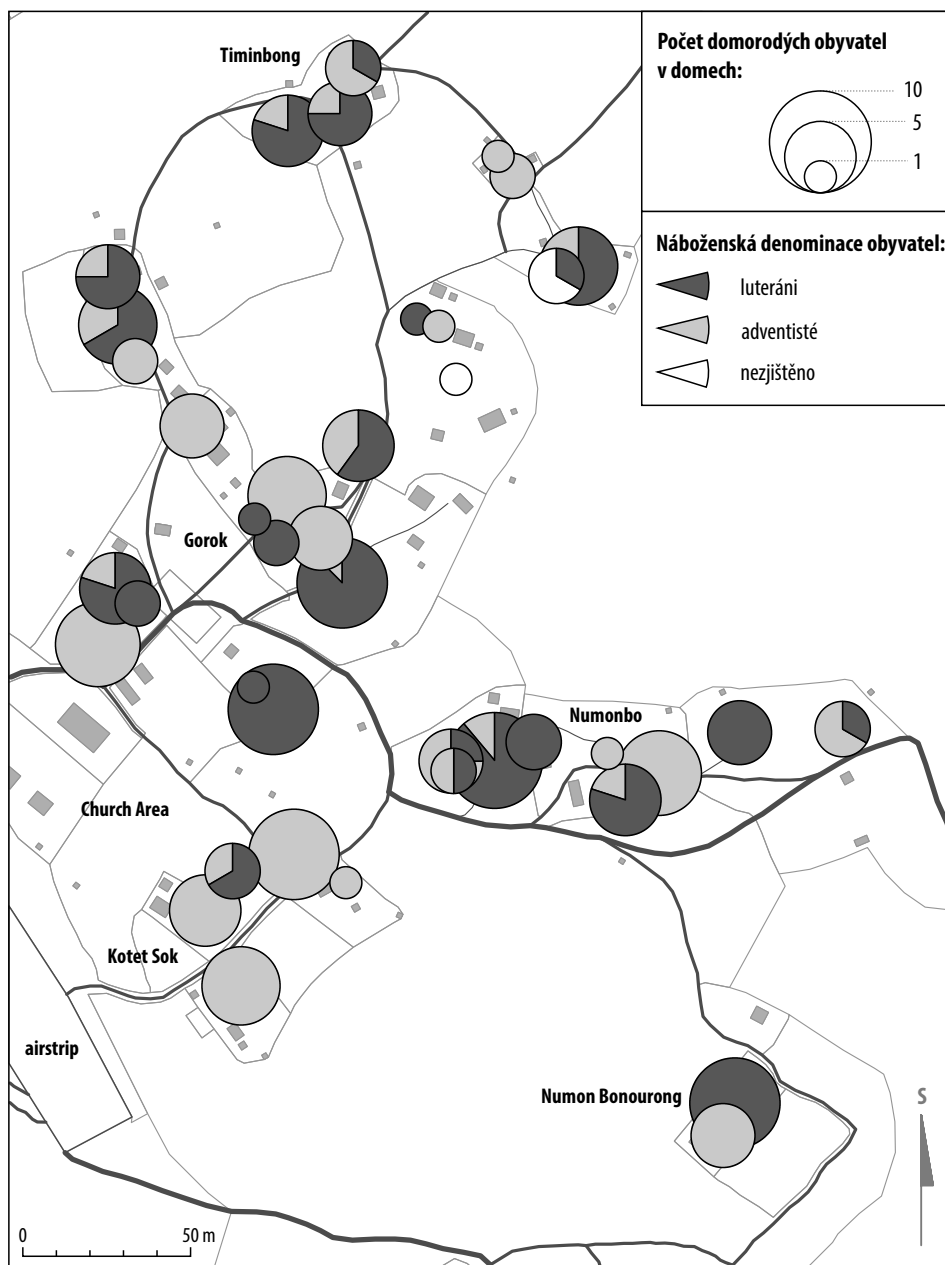
Závěry

Na základě současného stavu poznatků o komunitě Nungon, geografických a etnografických dat a rovněž výsledků analýzy archivních materiálů jsou autoři přesvědčeni, že současný život komunity nadále ovlivňují dvě významné události, totiž přestěhování vesnice Yawan na nové místo a náboženský konflikt. Místní obyvatelé spojují obě události s koloniálním obdobím – kladou je do poloviny 20. století. Analýza archivních materiálů domorodý výklad podporuje pouze částečně.

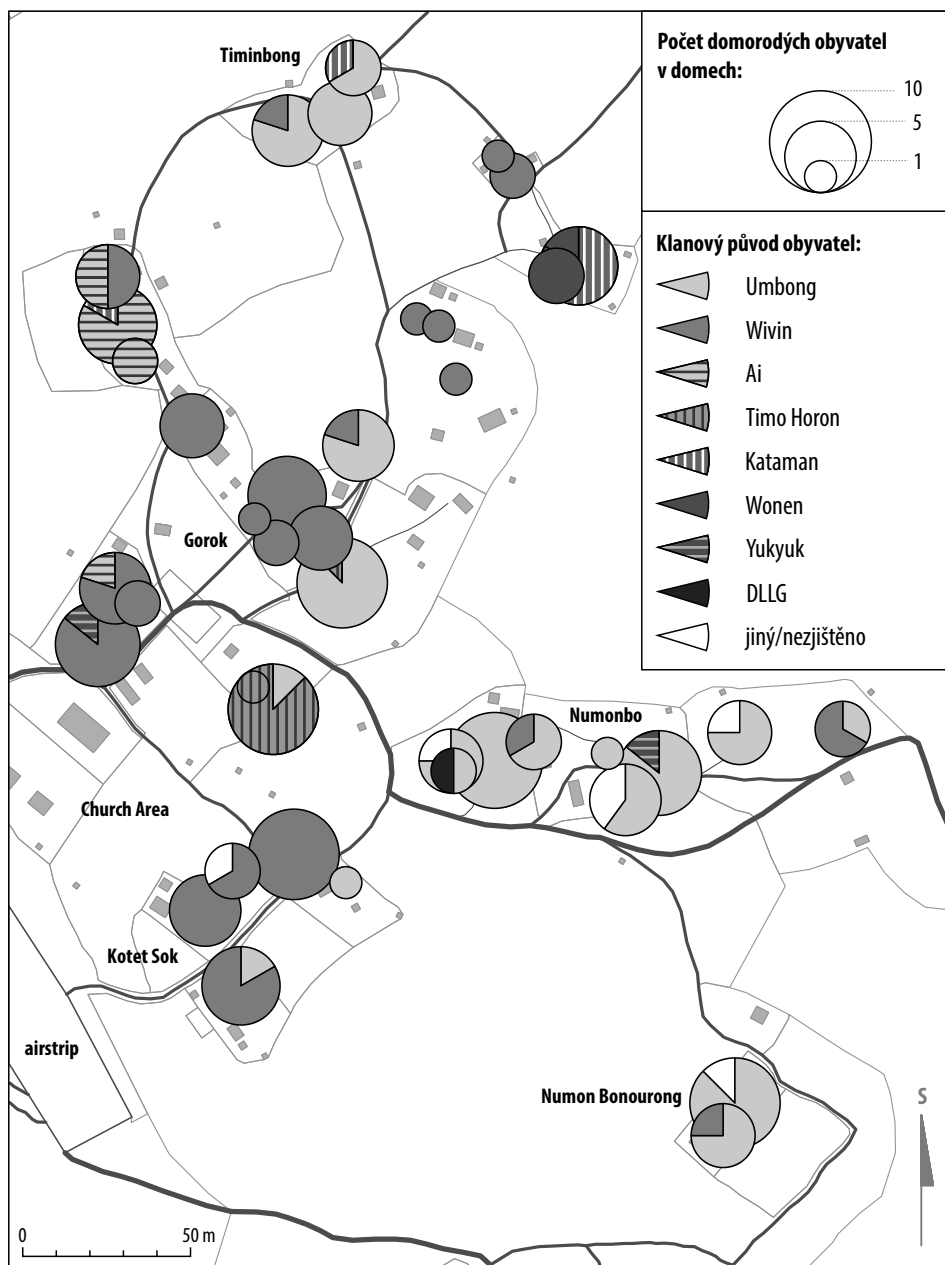
- 1) Náboženský konflikt se podle vesničanů zrodil v polovině 20. století; spor vedl k odchodu luteránských misionářů z této části údolí Uruwa. Patrolní zprávy uvádějí kontinuální působení luteránů od začátku třicátých do poloviny sedmdesátých let. Domorodou interpretaci událostí mohla podpořit znalost vesnické knihy, jež je uchovávána ve Worinu a obsahuje klíčový záznam o nevhodném chování luteránských misionářů k vesničanům.

- 2) Důvody pro přestěhování Yawanu na nové místo vesničané spojují s příkazem okresního úředníka. Ve vesnické knize [*Village Register 1952: 51*] a v příslušných patrolních zprávách okresní úředník T. W. White [1952: 16] jednoznačně kritizuje tlak misionářů k sestěhování vesnic a stěhování obecně považuje za nepřijatelné zdravotní riziko. Na základě archivních materiálů lze soudit, že vesničany k přestěhování zřejmě přiměl luteránský misionář a jeho pomocníci, ovšem s určitostí to v současnosti tvrdit nelze. V žádném dochovaném archivním dokumentu se navíc nenachází přímá zmínka o stěhování Yawanu, vždy se objevuje spíše kritický komentář na adresu misionářů nutících vesničany ke stěhování. Jediným přímým dokladem o stěhování vesnice jsou tak mapy přiložené k patrolním zprávám, jež dokumentují původní umístění vesnice.
- 3) Ať za příkazem k přestěhování Yawanu stál okresní úředník, nebo luteránský misionář, vyústilo to ke sporům o vlastnictví pozemků, na nichž nový Yawan stojí, což se mimochodem projevuje v odlišném charakteru využití ploch (land use). Dlouhotrvající spor o vlastnictví pozemků vedl k rozvinutí hostilních vztahů mezi vesnicemi. Další neshody vyvolalo náboženské schizma způsobené příchodem adventistů do této části údolí Uruwa, kde dříve působili pouze luteráni. Na základě patrolních zpráv, v nichž okresní úředníci opakovaně konstatovali setrvalou činností luteránů v údolí Uruwa, lze rozporovat tvrzení vesničanů, že zůstávali po dobu padesáti let bez křesťanských služeb. Zajímavým dokladem sporu je přítomnost sakrálních staveb ve zmiňovaných vesnicích. Zatímco v Yawanu a v Towethu stojí pouze kostely adventistů, ve vesnici Koteth se nacházel luteránský kostel, kam lidé z Yawanu docházeli na bohoslužby, přičemž v Towethu podle dostupných informací žijí výhradně adventisté. Ve Worinu, někdejší správnickém centru, stojí jak kostel adventistů, tak luteránů, přičemž vesnice samotná se člení na dvě teritoria podle denominace. Zdá se tedy, že nárok vlastníka půdy na pozemky v Yawanu se v symbolické rovině projevuje i tím, že ve vesnici, v níž se zhruba polovina obyvatel hlásí k luteránství, stojí pouze kostel adventistů. Autoři se dále domnívají, že vesničané z Yawanu na hostilní vztahy se sousední vesnicí reagovali tím, že téměř přestali uzavírat sňatky s obyvateli sousedních vesnic.

Vyvstávají zde otázky pro další výzkum. Žádná patrolní zpráva neuvádí existenci vesnice Toweth, která se dnes nachází na protilehlém břehu řeky Uruwy (viz mapa 1). Vzhledem k současné rozlehlosti vesnice by ji nemohl žádný okresní úředník při patrole minout. Lídr komunity z Towethu je nejvýznamnějším místním vlastníkem půdy a je přesvědčen, že se Yawan nachází na jeho pozemcích. Jméno otce tohoto vlastníka půdy se nachází ve worinské vesnické knize [*Village Register 1952: 9*] a lze se proto důvodně domnívat, že Toweth vznikl nejdříve jako osada Worinu. Autoři budou na tyto a další otázky hledat odpovědi při dalším chystaném terénním výzkumu.

Mapa 2: Náboženská denominace obyvatel vesnice Yawan (bez vdaných žen) – stav v květnu 2015
 Zdroj: Autoři článku, použitý software: ArcGIS for Desktop 10.4 a Adobe Illustrator CS6

Mapa 3: Klanový původ obyvatel vesnice Yawan – stav v květnu 2015

Zdroj: Autoři článku, použitý software: ArcGIS for Desktop 10.4 a Adobe Illustrator CS6

Literatura

- Bláha, Jan D. – Soukup, Martin – Balcerová, Michaela [2011]. Mentální mapy obyvatel vesnice Yawan v interdisciplinární perspektivě. *Kartografické listy* 19: 5–19.
- Cameron, I. D. [1972]. *Patrol report no. 1 of 1972/1973*. District of Morobe (Wasu). Port Moresby: Territory of Papua and New Guinea.
- Hahl, Albert [1980]. *Governor in New Guinea*. Canberra: Australian National University Press.
- Haining, Robert [1990]. *Spatial data analysis in the social and environmental sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hubeňáková, Julie – Soukup, Martin [2012]. *Nungon People of Uruwa: Drawings from Papua New Guinea*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Inglehart, Ronald [2007]. Mapping Global Values. In: Esmer, Yilmaz – Pettersson, Thorleif (ed.). *Measuring and Mapping Cultures: 25 Years of Comparative Value Surveys*. Leiden, Boston: Brill, s. 11–32.
- Julian, F. C. [1949]. *Patrol report no. 1 of 1949/1952*. District of Morobe (Wasu). Port Moresby: Territory of Papua and New Guinea.
- Kituai, August I. [1998]. *My Gun, My Brother*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Leyden, Adrian [1944]. *Patrol report no. 7 of 1944/1946*. District of Morobe (Wasu). Port Moresby: Territory of Papua and New Guinea.
- Luhmann, Thomas, et al. [2006]. *Close range photogrammetry: principles, techniques and applications*. Hoboken: Wiley.
- Nelson, Hank [1982]. *Taim bilong masta*. Sydney: Australian Broadcasting Commission
- Parkin, Robert [1997]. *Kinship*. London: Blackwell.
- Pettersson, Thorleif [2007]. Religion in Contemporary Society: Eroded by Human Well-being, Supported by Cultural Diversity. In: Esmer, Yilmaz – Pettersson, Thorleif (ed.). *Measuring and Mapping Cultures: 25 Years of Comparative Value Surveys*. Leiden, Boston: Brill, s. 127–153.
- Pilhofer, [1913]. Eine Reise von Finschhafen nach dem Markham Fluss. *Dr. A. Petermanns Mitteilungen* 58 (2): 143–147.
- Radford, Robin [1987]. *Highlanders and Foreigners in the Upper Ramu*. Carlton: Melbourne University Press.
- Ryan, Peter [2015]. *Fear Drive My Feet*. Melbourne: Text Publishing Co.
- Rylands, Martin W. S. [1945]. *Patrol report no. 23 of 1944/1945*. District of Morobe (Wasu). Port Moresby: Territory of Papua and New Guinea.
- Sarvasy, Hannah [2014]. *A grammar of Nungon: a Papuan language of the Morobe Province, Papua New Guinea*. PhD thesis. Townsville: James Cook University.
- Schneider, David [1968]. *A Critique of the Study of Kinship*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Schneider, David [1968]. *American Kinship*. Chicago: University of Chicago Press.
- Soukup, Martin [2010]. Proměny náboženství na Papui-Nové Guineji. In: Ryšavý, Dan (ed.). *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas philosophica, Sociologica – Andragogica 2010*, s. 171–189.
- Soukup, Martin [2014]. *Terénní výzkum v sociální a kulturní antropologii*. Praha: Karolinum.
- Soukup, Martin [2015]. Adam přece také neplatil za Evu: kompenzace za nevěstu u Nungonů a její proměny. *Národopisná revue* 25 (1): 10–18.
- Soukup, Martin [2016]. *Cizinci mezi Papuánci*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Soukup, Martin – Bláha, Jan D. [2016]. *The conditions of field work*. Prague: National Museum, s. 8–27.
- Souter, Gavin [1967]. *New Guinea: The Last Unknown*. Sydney: Angus & Robertson.
- Tomasetti, Friedegard [1998]. Traditional Religion: Some Perception by Lutheran Missionaries in German New Guinea. *The Journal of Religious History* 22 (2): 183–199.
- Village Register Worin* [1940]. Port Moresby: Territory of Papua and New Guinea.
- Village Register Worin* [1952]. Port Moresby: Territory of Papua and New Guinea.
- Wegmann, Urs [1990]. *Yau Anthropology Background Study*. S. L.: Summer Institute of Linguistics.
- White, Terrence W. [1952]. *Patrol report no. 2 of 1952/1953*. District of Morobe (Wasu). Port Moresby: Territory of Papua and New Guinea.

Martin Soukup (1977) je kulturní antropolog působící jako docent kulturní antropologie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a na Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Odborně se zaměřuje na historii, metodologii a teorii sociální a kulturní antropologie. Výzkumně se orientuje zejména na kultury Melanésie, kde uskutečnil čtyři terénní výzkumy u etnické skupiny Nungon (2009, 2011, 2015 a 2016). Současné výzkumné aktivity se vztahují k otázkám etnohistorie a prostorového chování kultury a lidí. Je autorem řady odborných studií, publikovaných v Česku i zahraničí, a také osmi knižních prací. Je členem redakční rady Českého lidu a vědecké rady Národního muzea.*

Jan Daniel Bláha (1981) je kulturní geograf, kartograf a kulturní antropolog působící jako odborný asistent na Přírodovědecké fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Odborně se zaměřuje především na sociálně-humanitní aspekty kartografické tvorby, hodnocení kartografických děl, mentální mapování, projevy kultury v prostoru a vizuální geografickou informaci ve vzdělávání. Je autorem řady studií publikovaných v Česku i zahraničí. Společně s Martinem Soukupem uskutečnil dva terénní výzkumy u etnické skupiny Nungon (2015 a 2016). Je členem redakční rady časopisů Informace České geografické společnosti a Kartografické listy.*